

Egdūnas Račius*

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Islamiška khilafos valstybė kaip post-/antinacionalinis valstybinis darinys: kintančios piliečio ir tautos sampratos iššūkiai Europai

Vakarų įprastiniame diskurse „užsienio kovotojais“ dažnai laikomi žmonės, per pastaruosius penkerius metus apsigyvenę Vakarų Azijoje. Nors iš tiesų nemaža jų dalis prisijungė prie įvairių ginkluotų grupuočių, tačiau dauguma, pavyzdžiui, su tėvais keliaujantys vaikai ir jaunos moterys – Vakarų valstybėse vyraujančiu populiariu žargonu menkinamai pavadintos „džihado nuotakomis“ – netapo arba net negalėjo tapti šių grupių dalimi. Tačiau, nekalbant apie šias kategorijas, tikėtina, kad į ginkluotas grupuotes Sirijoje ir Irake įstoję jauni žmonės, kurie gali būti tapatinami su „kovotojais“, nėra „užsieniečiai“ (ir tikrai didžioji jų dalis savęs tokiais nelaiko). Didžiulis skaičius į Vakarų Aziją nuvažiavusių žmonių įsiliejo į Islamišką khilafos valstybę (IKV), kurioje jų statusas panašus į „natūralizuotų piliečių“, kurių natūralizacijos procesas yra susijęs su įstojimu į IKV ginkluotąsias pajėgas. Žmonės, kurie neįstojo arba negalėjo įstoti į IKV ginkluotąsias pajėgas, tapo piliečiais, prisiekusiais ištikimybę kalifui (Abū Bakr al-Baghdadi) ir atlikusiais vadinamąją priverstinę hidžrą – išsikėlimą iš netikinčiųjų šalies į paskelbto kalifato vadovaujamą islamo šalį. „Islamo valstybės“ (toliau – IV) inicijuotas kalifato projektas yra unikalus reiškinys ne tik tarptautinių santykių teorijos, bet ir klasikinių valstybės formavimosi ir nacijos / nacionalinės savimonės kūrimo sampratų atžvilgiu ir atskleidžia naują požiūrį į pilietybės suvokimą. Tiek siaurąją karinio saugumo, tiek bendrąją valstybių prasme jis kelia naujus iššūkius ypač toms šalims (tarp jų ir Europos), kurių piliečiai atsikako savo pradinio socialinio kontrakto kurdami naują.

Įvadas

Naujos valstybės atsiradimas vietoj buvusios arba jos formavimasis kaip dalies, atsiskyrusios nuo egzistuojančios šalies, yra įprastas reiškinys. XX amžiaus paskutiniame dešimtmetyje (iš naujo) atsirado daugiau nei dešimt nepriklausomų valstybių Europoje ir dešimt savarankiškų valstybių kitose pasaulio šalyse. Šias šalis sieja jų prigimtis – jos yra nacionalinės valstybės¹, daugeliu

* Dr. Egdūnas Račius yra Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros profesorius.

Adresas korespondencijai: Šilo 5A, 10322 Vilnius; tel. (8 5) 210 3582; el. p.: raciussegdunas@gmail.com

¹ Opello W.C., Rosow S.J. (2004) *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*, Second edition, Lynne Rienner Publishers.

atvejų vadinamos titulinių etninių grupių valstybėmis. Kitaip tariant, suverenitetą įgijusios etninės grupės virsdavo tautomis. Žinoma, naujai susiformavusios valstybės nėra vienatautės; jų valstybingumo ir nacijos naratyvas remiasi titulinių etninių grupių istorijų pasakojimo sistema.

2014 m. netikėtai nustebino pasaulį tuo, kad atsirado naujas teritorinis vienetas – IKV (arabų kalboje – *dawla al-khilafa al-islamiyya*), kuris pareiškė teisę į valstybingumą, savo oficialiame pavadinime vartodamas net du valstybės statusą patvirtinančius žodžius, ir kuris toli gražu neatitinka nacionalinės valstybės klasikinės sampratos. Pavadinime pirmasis žodis *dawla*, iš literatūrinės arabų kalbos verčiamas kaip „valstybė“ (šiuolaikinis standartinis terminas), yra visiškai priimtinas ir neverčiantis nustebti. Kai kurios arabų šalys šį žodį vartoja savo oficialiuose pavadinimuose, pavyzdžiui, Kuveito Valstybė, Kataro Valstybė. Kitas žodis *khilafa* kelia nuostabą, nes tai yra klasikinis terminas², laisvai verčiamas kaip „patikėtinystė“. Užtikrinant, kad naujas darinys visiškai skirtųsi nuo kitų šiuolaikinių valstybių, jo steigėjų buvo pridėtas žodis „islamo“. Tai nėra išimtis net ir tarp šiomis dienomis egzistuojančių valstybių, pavyzdžiui, prisiminkime Irano Islamo Respubliką, Afganistano Islamo Respubliką, Mauritanijos Islamo Respubliką. Taigi anksčiau minėtame pavadinime ypatingą dėmesį derėtų skirti gimstančio valstybinio darinio pretenzijai į „patikėtinystę“.

Šiuo straipsniu nesiekama išanalizuoti, juo labiau kritiškai išnagrinėti šios „patikėtinystės“ sąvokos, įteisinti IKV pretenzijų į „patikėtinystę“ arba jas atmesti, bet siekiama nustatyti, koku būdu IKV atsiradimas ir įsitvirtinimas turėjo įtakos ir iš tiesų praplėtė „piliečio“ („pilietybės“) ir „nacijos“ („naciškumo“) sampratas naujų valstybių, tokių kaip IKV, neatitinkančių nacionalinės valstybės apibrėžimo, formavimosi kontekste. Nors šis pokytis, be abejonės, gali būti laikomas galiojančiu tik IKV, tačiau drįsčiau pritaikyti jį visam pasauliui, ypač Europai, kurios tūkstančiai gyventojų nusprendė atsakyti pradinio socialinio kontrakto IKV labui. Emigracija (jū laikoma šventa pareiga hidžra) yra tik menka dalis iššūkio, išplaukiančio iš piliečio ir jo priklausymo nacijai pasikeitusio suvokimo. IKV piliečių grįžtamoji migracija į Europą, pasaulio galybėms išardžius IKV, yra kitas didesnis iššūkis, jei ne grėsmė. Taigi šiame straipsnyje bus ne tik nagrinėjamas kintantis „piliečio“ ir „nacijos“ suvokimas IKV susikūrimo išdavoje, bet ir bus bandoma įžvelgti, kokius iššūkius šis pokytis atnešė būtent IKV kaip valstybinio darinio neišvengiamos pražūties akivaizdoje.

Taip pat šiuo straipsniu ketinama mesti iššūkį populiariam, žmonių sąmonėje įsišaknijusiam hegemoniniam diskursui, kai IKV laikoma neturinčia

² Kennedy H. (2016) *Caliphate: The History of an Idea*, Basic Books.

valstybingumo (ir naciškumo) vizijos teroristų grupė³, „užsienio kovotojus“ iš „teroristų“ paverčiant (natūralizuotais) „piliečiais“. Autorius anaipol neketina pripažinti IKV teisėtu pagrindu susiformavusia valstybe, bet siekia pažvelgti į IKV per nenormatyvinę prizmę, t. y. fenomenologiškai ir be išorinio poveikio ar išankstinių nuostatų. Tokiu būdu galima ne tik giliau ir plačiau suprasti daugybę su anksčiau minėtu reiškiniu susijusių procesų, tarp kurių ne mažiau svarbi yra trečiųjų šalių piliečių migracija į IKV, bet ir praturtinti pilietybės, natūralizacijos ir nacijos kūrimo sampratų teorijas. Beje, IKV žlugus ir praradus teritorinio vieneto statusą, jos ideologija ir ja paremta vizija beveik neabejotinai pritrauks pasekėjų iš kitų pasaulio šalių ir vėl pavers kai kuriuos IKV gyvenančius piliečius „migrantais“ (*muhadžirūn*). Kitaip tariant, IKV ideologija tikrai išlaikys ją kaip valstybės projektą, kurio ideologinių aspektų analizė išliks aktuali net sunaikinus IKV.

1. Islamiška khilafos valstybė kaip... valstybė

Nors čia nagrinėjamas teritorinis vienetas yra gana trumpalaikis reiškinys – IKV formaliai atsirado 2014 m. vasarą ir egzistavo mažiau nei trejus metus (straipsnis buvo rašomas 2017 m. vasarį; tuo metu IKV didžiausias miestas Mosulas jau buvo apgultas koalicijos prieš IKV ir buvo rengiamasi atakuoti jos sostinę Raką) – jo istorija yra kur kas ilgesnė. Jo atsiradimas siejamas su drąsiu bandymu pirmojo šio amžiaus dešimtmečio viduryje sukurti Islamo (nors visgi nacionalinę) valstybę iš griuvėsių, likusių Irake po Huseino; vėliau, po JAV okupacijos, dešimtmečio pabaigoje jis išgyveno letargo laikotarpį, o Arabų pavasariui pasibaigus jo reikšmė Artimųjų Rytų regione labai sustiprėjo, nes vėliau (nuo 2014 m.) jis kontroliavo sausumos ruožus – teritorijas, kadaise priklausiusias dviem buvusioms kolonijinėms nacionalinėms valstybėms – Irako Respublikai ir Sirijos Arabų Respublikai. Saltman ir Winter įrodinėja, kad „nepaisant to, jog IV valdoma teritorija yra reikšminga, tai nėra svarbiausias dalykas. Kur kas labiau stebina tai, kad IV yra valstybė *de facto*. Jos veiksmai yra aiškiai matomi; ji siekia gyventojų legitimacijos ir tam tikru mastu ją turi.“⁴ Yra ir kitų autorių, pripažįstančių IV dedamas pastangas įsteigti savo valstybę.

³ Autorius dėkoja dviem anoniminiams recenzentams už ankstesnės straipsnio versijos griežtą kritiką, kuri paskatino dar labiau įsigilinti į Islamiškos khilafos valstybės kūrimo pastangų problemą ir čia pristatyti dar daugiau šio proceso apraiškų.

⁴ Saltman E.M., Winter Ch. (2014) *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, Quilliam Foundation, p. 31-32, <https://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/islamic-state-the-changing-face-of-modern-jihadism.pdf>, 2017-01-24.

Šiuo metu tai pastebi ir net pripažįsta daugybė mokslininkų ir apžvalgininkų; galima paminėti keletą jų, pavyzdžiui, Shany ir kt., Cronin, le Dret, Belanger-McMurdo, Bernstein, Günther ir Kaden⁵.

Paprastai šie mokslininkai ir apžvalgininkai palaiko keturis pagrindinius teisinius valstybingumo kriterijus, įtvirtintus 1933 m. Montevideo konvencijoje dėl valstybių teisių ir pareigų⁶: 1) *valstybė turi turėti nuolatinius gyventojus*, 2) *apibrėžtą teritoriją*, 3) *vyriausybę* ir 4) *gebėjimą užmegzti santykius su kitomis valstybėmis*. Nors per pastaruosius penkerius metus IKV sėkmė gerokai kito, egzistuoja sąlyginis susitarimas⁷, kad IKV iš principo atitinka šiuos kriterijus. Be to, Konvencijos 3 straipsnyje numatyta, kad „Valstybė politiškai egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar ją pripažįsta kitos valstybės. Valstybė, net prieš ją pripažįstant, turi teisę ginti savo vientisumą ir nepriklausomybę, užtikrinti savo apsaugą ir gerovę, ir dėl to tvarkyti savo reikalus kaip mano tinkama, priimti įstatymus pagal savo poreikius, valdyti savo institucijas ir apibrėžti savo teismų jurisdikciją bei kompetenciją.“⁸

Kadangi šiuo straipsniu nesiekama išnagrinėti IKV kaip valstybės galimumo ir juo labiau jos legitimacijos, bendra IKV bandymų suformuoti savo valstybę apžvalga skirta tik atskleisti kintančias pilietybės ir nacijos sampratą bei prigimtį. Anot autoriaus, nacijos aspektas turi pridėtinę vertę, nes populiariose diskusijose apie IKV prigimtį mažai dėmesio skiriama nacijos kūrimosi ir jos piliečių aspektui.

⁵ Shany Y., Cohen A., Mimran T. (2014) *ISIS: Is the Islamic State Really a State?*, The Israel Democracy Institute. <http://en.idi.org.il/analysis/articles/isis-is-the-islamic-state-really-a-state/>, 2017-01-23; Cronin A.K. (2015) “ISIS Is Not a Terrorist Group”, *Foreign Affairs*, March/April 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group>, 2017-01-23; le Dret V.P. (2015) “International Law: An Analysis of the Montevideo Convention and ISIS’s Statehood Claim”, *Affairs Today*, <http://affairstoday.co.uk/analysis-of-the-montevideo-convention-and-isis-statehood-claim/>, 2017-01-23; Belanger-McMurdo A. (2015) “A Fight for Statehood? ISIS and Its Quest for Political Domination”, <http://www.e-ir.info/2015/10/05/a-fight-for-statehood-isis-and-its-quest-for-political-domination/>, 2017-01-23; Bernstein E. (2015) “Is The Islamic State A ‘State’ In International Law?”, https://www.academia.edu/17570619/Is_the_Islamic_State_a_State_in_International_Law, 2017-01-20; Günther Ch., Kaden T. (2016) *The Authority of the Islamic State*, Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers 169, <https://www.eth.mpg.de/pubs/wps/pdf/mpi-eth-working-paper-0169>, 2017-01-20.

⁶ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933, <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, 2017-01-19.

⁷ Saltman E.M., Winter Ch. (2014) *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, Quilliam Foundation, <https://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/islamic-state-the-changing-face-of-modern-jihadism.pdf>, 2017-01-24; Shany Y., Cohen A., Mimran T. (2014) *ISIS: Is the Islamic State Really a State?*, The Israel Democracy Institute. <http://en.idi.org.il/analysis/articles/isis-is-the-islamic-state-really-a-state/>, 2017-01-23; Cronin A.K. (2015) “ISIS Is Not a Terrorist Group”, *Foreign Affairs*, March/April 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group>, 2017-01-23.

⁸ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933, <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, 2017-01-19.

Tarp šešių ir dešimties milijonų žmonių – įvairūs šaltiniai pateikia skirtingus duomenis – apgyvendintų teritorijų ilgalaikė kontrolė įgalino IV lyderius veikti kaip vyriausybę. Įvyko simboliška permaina, kai buvo paskelbta, kad „Islamo valstybė“ tapo kalifatu – politine sistema, atpažįstama anksčiau egzistavusiuose (nors dažnai mistifikuotuose) arabų kalifatuose⁹. Taigi po dešimtmečio nuo jos įkūrimo, IV išaugo iš partizaninio karo kovotojų (glaudžiai besilaikančių „al Kaidos“ ideologijos ir naudojančių teroristines taktikas) grupės į valstybę, kuri tikriausiai atitinka keturis pagrindinius valstybingumo kriterijus, nustatytus Montevideo konvencijoje. Trumpai juos apžvelkime.

Vyriausybė. Galėtume pradėti nuo vyriausybės. Tačiau ne tik individų ar jų grupės, besiskelbiančių vyriausybe, buvimas suponuoja vyriausybiškumą – jie turi turėti valdžios monopolį teritorijoje, kurią jie pretenduoja valdyti; kitaip ji žlugtų, negalėtų funkcionuoti. Valdžios monopolis – nežiūrint į tai, kad jo legitimacija gali kilti iš socialinio kontrakto tarp valdančiųjų ir valdomųjų – neišvengiamai apima jėgos struktūras, pradedant policijos pajėgomis, slaptosiomis tarnybomis, teismais, sienos apsauga, baigiant ginkluotosiomis pajėgomis. Kitos ginkluotos grupuotės turi būti nuslopintos, o įstatymus pažeidę nusikaltėliai – patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

IKV yra valstybė ne tik todėl, kad jai vadovaujantys lyderiai viešai paskelbė jos egzistavimą ir geležiniu kumščiu valdo teritoriją ir jos gyventojus, bet pirmiausia todėl, kad ji funkcionuoja kaip vyriausybė¹⁰. Akivaizdu, kad IKV lyderiai buvo įsitikinę, kad Vakarų Irake ir Rytų Sirijoje esančių teritorijų užgrobimas buvo tik pirmasis žingsnis būsimoje istorijoje naujai kuriant, šį kartą, amžiną ir tvirtą kalifatą. Todėl, kitų neturėtų stebinti jos pradinis etapas veikti kaip vyriausybė. Valstybė (daugiau vyriausybė) turi turėti atitinkamas valstybines institucijas (ministerijas ar departamentus). Net Talibano valdomas Islamiškasis Afganistano Emyratas apsimetė turįs tokias institucijas.

Atrodo, kad IKV turi gana panašią į šiuolaikinių valstybių administracinę struktūrą¹¹. Ir šioms administracinėms struktūroms pavesta užduotis – kuruoti atitinkamas veiklos sritis: ekonomikos, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos ir t. t. Pavyzdžiui, dideliuose miestuose IKV iš tiesų valdo (kitas klausimas, ar gerai) švietimo ir sveikatos priežiūros įstaigas, užtikrina infrastruktūros paslaugas, sanitarinės higienos priemones, šiukšlių surinkimą, vadovauja

⁹ Kennedy H. (2016) *Caliphate: The History of an Idea*, Basic Books.

¹⁰ Alkhouri L., Kassirer A. (2015), *Governing The Caliphate: The Islamic State Picture*, <https://www.ctc.usma.edu/?p=35830>, 2016-11-14.

¹¹ Aoude S. (2014) “The State of Things to Some: The Statehood of ISIS between Practice, International Law, and Religion”, p. 6-9, https://www.academia.edu/9951214/The_Statehood_of_ISIS_between_practice_international_law_and_religion, 2017-01-24.

atliekų tvarkymo kompanijoms, kuriose dirba jos samdomi darbuotojai¹². To-kiu būdu IKV turi gana didelį valstybinį sektorių ir valstybės tarnautojų masę, primenančių bet kurioje dabartinėje valstybėje egzistuojančias. Tiesa, didelė dalis infrastruktūros ir jos darbuotojai paprasčiausiai buvo pagrobti iš Irako ir Sirijos buvusių valstybių. Šiuo atžvilgiu tiek IKV gyvavimo pradinis taškas, tiek jos požiūris į valstybės formavimąsi labai skiriasi nuo vyraujančio Tali-bane, kuris paveldėjo šalį su neišvystyta infrastruktūra ir be kompetentingų valstybės tarnautojų. Taip pat IKV požiūris kontrastuoja su „al Kaidos“ pozi-cija dėl valstybės kūrimo, kurio „al Kaida“ visada vengdavo, net savo kontro-liuojamose teritorijose.

Žiūrint vakarietišku liberaliu postreliginiu žvilgsniu, IKV įstatymai yra drakoniški. Nekreipiant dėmesio į tai, kad visi IKV įstatymai yra susiję su is-lamu, pagrindinis klausimas yra, ar egzistuoja teisės viršenybė (nepaisant įsta-tymų griežtumo); tik tada būtų galima kalbėti apie valdžios monopolį. Ir šiuo požiūriu IKV pateisina lūkesčius. Nors teisės viršenybė – o ypač tada, kai įsta-tymai akivaizdžiai pažeidžia visuotines žmogaus teises – pati nelegitimizuoja valstybės ir jos santvarkos, pasitelkiant valdžios monopolio kriterijų galima kalbėti apie pagrindinį valstybingumo požymį turintį teritorinį vienetą. Šia prasme, Talibano valdomas Islamiškasis Afganistano Emyratas arba Raudo-nųjų khmerų (su kuriais Schmid¹³ lygina IKV) valdoma Kampučija, nekalbant apie TSRS arba Trečiąjį reichą, buvo valstybės, nors ir su žiauriais režimais. IKV režimas papildo šią ilgą panašaus pobūdžio režimų eilę.

Galiausiai – vyriausybė turi turėti ideologinį pagrindą, reikalingą vals-tybės valdymo vizijai įgyvendinti, tai yra tai, kuo ji skiriasi nuo nusikalstamų grupuočių, kontroliuojančių (kartais gana dideles) miestų konglomeratų dalis, kai kuriuose pasaulio metropoliuose arba net rajonuose (pvz., narkotikų kar-teliai Centrinėje ir Lotynų Amerikoje). Šalia valdžios monopolio, IKV taip pat turi ir ideologinę bazę (kuri, reikia pripažinti, yra totalitarinė). Ir būtent tuo skiriasi „al Kaida“ ir IV: kol „al Kaida“ nuolatos atidėdavo kalifato steigimą dėl jos manymu svarbesnio užsiėmimo – pasaulinio džihado prieš besibraunantį netikėlį „tolimą priešą“ – „kryžiuočių-sionistų“ aljansą (kalbant Usamos bin Ladino žargonu), IV nusprendė „atkurti“ pirmąją Muchamado valstybę Jas-ribe (Medinoje) nesėkmingų bandymų įsteigti musulmonų nacionalines vals-

¹² Dreazen Y. (2014) „From Electricity to Sewage, U.S. Intelligence Says the Islamic State Is Fast Learning How to Run a Country”, *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2014/08/19/from-electricity-to-sewage-u-s-intelligence-says-the-islamic-state-is-fast-learning-how-to-run-a-country/>, 2017-01-20.

¹³ Schmid A.P. (2015) „Challenging the Narrative of the “Islamic State”, ICCT Research Paper, p. 1, <https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2015/06/ICCT-Schmid-Challenging-the-Narrative-of-the-Islamic-State-June2015.pdf>, 2017-01-24.

tybes (tariamai valdomas atskalūnų – nacionalinių vyriausybių, kurios, anot IV ir jos šalininkų, tarnavo „tolimo prieš“ arba savo interesams, o jie vis vien buvo traktuojami kaip nemusulmoniški ir netgi antimusulmoniški) sąskaita¹⁴. Valstybingumui IKV suteikia pirmenybę prieš džihadą, o pats džihadas yra įtrauktas į valstybės kūrimo projektą.

Teritorija. Šio esminio valstybingumo kriterijaus turi būti laikomasi, bent jau atsižvelgiant į esančias aplink *de facto* sostinę, Raką, teritorijas, kurios kadaise priklausė rytinei Sirijos daliai ir kurias (straipsnio rašymo metu – 2017 m. vasarį) IKV valdė jau trejus metus. Nepaisant to, kad IKV neturi nuolatinių nustatytų sienų, Shany ir kt. įrodo, jog jos „nebūtinai reikalingos teritorijai pripažinti, pavyzdžiui, kai buvo įsteigta Izraelio valstybė, jos sienos nebuvo tiksliai apibrėžtos, dėl kurių lyg šiolei kyla ginčų. Tačiau pagal tarptautinę teisę tai neatėmė iš Izraelio valstybės teisinio statuso.“¹⁵

Tarptautiniai santykiai. *Gebėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis* yra įtvirtintas Montevideo konvencijoje. Tačiau Shany ir kt. teigia, kad „gebėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis, regis, nėra svarbiausias valstybingumo reikalavimas, numatytas Montevideo konvencijoje. Šis kriterijus siejamas su teritorinio subjekto gebėjimu plėtoti užsienio santykius – tai nebūtinai reikiama, kad kitos valstybės nutaria palaikyti su šiuo subjektu diplomatiniais, ekonominius ar kitus ryšius. Kitaip tariant, daugumos pasaulio šalių nepripažįstama valstybė visgi gali teoriškai atitikti šį valstybingumo kriterijų.“¹⁶

Galima užtikrinti, kad IKV nesiekia ir neturėtų siekti JT narystės dėl paprastos priežasties – ji nenorėtų įteisinti savo valstybės įstodama į JT, narystę kurioje IKV laiko diskreditacija ar netgi pralaimėjimu ir apskritai neigia JT legitimumą. Tačiau, žinoma, nepriklausymas JT narystei neneigia valstybingumo egzistavimo, pavyzdžiui, Šveicarijos atveju. IKV nesuinteresuotumas nei JT naryste, nei aljansais, nei bet kuria tarptautine organizacija labai skiriasi nuo šiais laikais besiformuojančių (nacionalinių) valstybių požiūrio į valstybingumą ir jos pripažinimą, kurio per pastaruosius dešimtmečius siekia naujai įkurtos valstybės. Šiuo atžvilgiu, IKV yra postmoderni (ir postnacionalinė – tai bus nagrinėjama kituose šio straipsnio skyriuose) valstybė. Taip pat ji yra ir ikimoderni valstybė, kadangi ji pareiškia teisę į kalifato, kaip politinės sistemos, įkūrimą.

¹⁴ Bunzel C. (2015) *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*, Analysis paper No. 19, The Brookings Institution, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State.pdf>, 2016-11-14.

¹⁵ Shany Y., Cohen A., Mimran T. (2014) *ISIS: Is the Islamic State Really a State?*, The Israel Democracy Institute. <http://en.idi.org.il/analysis/articles/isis-is-the-islamic-state-really-a-state/>, 2017-01-23.

¹⁶ Shany Y., Cohen A., Mimran T. (2014) *ISIS: Is the Islamic State Really a State?*, The Israel Democracy Institute. <http://en.idi.org.il/analysis/articles/isis-is-the-islamic-state-really-a-state/>, 2017-01-23.

Gyventojai. Montevideo konvencijoje numatytas paskutinis valstybingumo požymis – nuolatiniai gyventojai, be kurių valstybė tikrai negalėtų egzistuoti, nes pati vyriausybė, kurią sudaro žmonės (t. y. visuomenės atstovai), netektų prasmės be jos valdomų gyventojų. Tačiau piliečių prasme gyventojų ir nacijos sampratos nebūtinai visada sutampa. Kaip jau buvo minėta, IKV gyventojų skaičius vienu momentu būtų galėjęs pasiekti dešimt milijonų. Tačiau neaišku, kiek iš jų tapatino save su IKV ir kiek laikė save jos nacija / piliečiais.

2. Pilietybė ir piliečiai... islamiškoje khilafos valstybėje

Islamiškai khilafos valstybei dalyvaujant savo valstybės kūrime būtini piliečiai, kad ir kaip juos pavadintume, kad ir kaip jie būtų traktuojami ir paskirstyti. IKV gyventojus galima susiskirstyti į dvi kategorijas: autochtonų (buvusių Irako ir Sirijos piliečių), sudarančių daugumą, ir imigrantų (arabų kalboje – *muhadžirūn*), kurie, kalbant Vakarų šalių žargonu, yra bene visuotinai laikomi „užsienio kovotojais“. Apskaičiuota, kad trečiųjų šalių piliečių, persikrausčiusių į IKV arba jos šalininkų valdomas teritorijas, skaičius siekė 30 tūkst.¹⁷ Jie ir yra šio straipsnio tyrimo objektas, nes būtent imigrantai išryškino IKV atvejo unikalumą, atsižvelgiant į kintančią pilietybės sampratą ir jos padarinius pasauliui, o ypač Europai. Beje, būtent jie pavertė IKV postnacionaline (nes IKV nepaiso socialinio kontrakto principų, kuriais remiantis kuriamos šiuolaikinės nacijos ir šalys) ir ikimodernia (antinacionaline, nes ji atgaivina klasikinę islamo sampratą apie valstybę ir jos piliečius).

Žinoma, IKV piliečių samprata yra kitokia (ne klasikinė), kadangi IKV neišduoda asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, leidžiančių asmeniui keliauti į užsienį. Tačiau būta nepatvirtintų pranešimų, kad IKV pradėjo išdavinėti pasus iš karto po to, kai ji paskelbė kurianti suverenią valstybę¹⁸. IKV pilietybė ir jos piliečiai yra daugiau dvasinio pobūdžio (arba „virtuali pilietybė“) ir šiuo atžvilgiu IKV pilietybė yra postmodernus socialinis reiškinys.

IKV, kaip postnacionalinė valstybė, nepripažįsta arabų „tautų“ kolonijinio palikimo – ji neišskiria Sirijos, Irako, Jordanijos ir Saudo Arabijos gyventojų. Pranešta, kad kalifu pasiskelbęs Abu Bakras al Baghdadis pasakė: „[Ji] „Is-

¹⁷ The Soufan Group (2015) Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq, http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf, 2017-01-23.

¹⁸ al-Arabiya (2014) “ISIS Allegedly Issues ‘caliphate’ Passport”, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/07/05/ISIS-allegedly-issues-caliphate-passport.html>. <http://www.nytimes.com/2014/06/11/world/middleeast/militants-in-mosul.html>, 2017-01-24.

lamo valstybė“ nepripažįsta nei valstybės dirbtinių sienų, nei bet kurios kitos pilietybės, išskyrus savo valstybės pilietybę.¹⁹ Be to, IKV vaizduoja save kaip jos piliečių priklausymą etninei grupei ignoruojančią valstybę. Nepalyginamai svarbus jai yra religinis tapatumas – IKV naciją gali sudaryti tik tikintys (kad ir kaip juos traktuotų IKV vyriausybė) musulmonai, tradicinio musulmonų viseto (*umos*) atitikmuo. Tačiau, nepaisant to, kad hipotetiškai visi pasaulio musulmonai gali tapti IKV nacijos atstovais (tokiu atveju IKV nacija sutaptų su visuotine *uma*), iki šiolei savo piliečiais IKV laikė tik tuos, kurie sąmoningai nustatė su ja ryšį. IKV pasakytų, kad tik patys geriausi iš *umos* jau yra tapę jos piliečiais; žinoma, tai yra griežtai ginčijama tų musulmonų, kurie nesilaiko IKV ideologijos.

IKV pilietybės įgyvendinimo klausimas tiesiogiai siejamas su fiziniu persikėlimu į kalifato teritoriją, kalbant IKV žargonu, atliekant hidžrą. Skelbdamas islamiškos khilafos valstybės įkūrimą, al Baghdadis savo garso įrašo pranešime aiškiai skatina viso pasaulio musulmonus atlikti hidžrą: „O! Viso pasaulio musulmonai! Kas gali emigruoti į „Islamo valstybę“, leiskime jiems tai padaryti. Nes emigracija į islamo erdvę – privaloma.“²⁰ Šis šūkis atsispindi intensyviai propaguojant hidžrą „Islamo valstybės“ oficialaus žurnalo *Dabiq* trečiajame numeryje, išleistame 2014 m. rugpjūtį, praėjus keletui mėnesių po to, kai buvo paskelbtas kalifatas. Galima manyti, kad *Dabiq* atvaizduoja ir paviešina IKV oficialią pilietybės ir natūralizacijos politiką. Iki 2014 m. jau buvo daugybė musulmonų imigrantų, traktuojančių hidžrą pirmiausia kaip priemonę įvykdyti džihadą; IKV įsikūrus, hidžra įgavo naują aspektą – tūkstančiai moterų ir ištisų šeimų skyrė išskirtinį dėmesį hidžrai atlikti²¹. Kitais žodžiais tariant, nors iki to laiko hidžra dėl džihado buvo gerai žinomas reiškinys Irako ir Sirijos teritorijose, IKV atsiradimas ne tik suteikė jai naują postūmį, bet ir kardinaliai pakeitė supratimą apie pilietybę.

Hidžros prototipas – Muchamado išsikėlimas 622 m. iš Mekos į Jasribą. Hidžros *raison d'être* yra susijusi su sąmoningu, iš anksto apgalvotu persikėli-

¹⁹ Bunzel C. (2015) *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*, Analysis paper No. 19, The Brookings Institution, p. 24, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State.pdf>, 2016-11-14.

²⁰ Bunzel C. (2015) *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*, Analysis paper No. 19, The Brookings Institution, p. 32, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State.pdf>, 2016-11-14.

²¹ Sherwood H., Laville S., Willsher K., Knight B., French M., Gambino L. (2014) “Schoolgirl jihadist: The female Islamists leaving home to join Isis fighters”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/29/schoolgirl-jihadist-female-islamists-leaving-home-join-isis-iraq-syria>, 2017-01-23; Simsek B., Satter R. (2014) “Turks Leave for ‘Family Friendly’ IS Group”, Associated Press, <http://www.sandiegouniontribune.com/sdut-turks-leave-for-family-friendly-is-group-2014sep24-story.amp.html>, 2017-01-24.

mu iš vienos terpės, kurioje žmogus negali visapusiškai įgyvendinti islamiško gyvenimo būdo (musulmonų klasikinėje jurisprudencijoje žinomo kaip *Dar al-charb*), į tą, kurioje islamas yra visiškai realizuojamas (tokiu atveju – *Dar al-islam*) arba tikimasi sudaryti atitinkamas sąlygas islamui realizuoti. IKV propagandos mechanizmas nuėjo toli, įtikinėdamas potencialius imigrantus atlikti hidžrą – suvokiamą kaip *fard ain*, ir kurią privalo atlikti kiekvienas (tikintis) musulmonas, gyvenantis bet kurioje pasaulio dalyje – nes visos IKV, tariamai atgimstančio *Dar al-islam*, nekontroliuojamos teritorijos yra *Dar al-kufr* („netikėjimo buveinė“), nepriklausomai nuo to, ar tai yra šalys, kuriose gyvena musulmonų dauguma arba jų mažuma, ir ar jos buvo musulmonų valdomos. Šia prasme viso pasaulio musulmonai įsipareigoję atlikti hidžrą, tačiau jų tikslo vieta gali skirtis – nekalbant apie Sirijos ir Irako teritorijas – tai gali būti bet kuri *vilaja* (provincija), įtraukiant (bet neapsiribojant): Libiją, Nigeriją, Afganistaną ir tas teritorijas, kuriose yra grupių, davusių priesaiką IKV. Tokiu būdu hidžros klausimas (ir problema) tapo globalios svarbos reikalu.

Yra keletas tipų migrantų (*muhadžirūn*), kuriems pavyko įsilieti į IKV arba bent jau tokių, kurie dėjo pastangas atlikti hidžrą, tačiau buvo sustabdyti teisėsaugos institucijų savo valstybėse arba trečiosiose šalyse. Pirmoji ir labiausiai paplitusi yra anksčiau minėta „užsienio kovotojų“ kategorija, sudaryta daugiausia iš jaunų vyrų. Nors iš tiesų jų didžioji dauguma hidžrą laiko būdu vykdyti džihadą, kurį jie aiškina vien militaristiniu požiūriu, galima pastebėti, kad ne visi atvykusieji į IKV teritoriją iš tikrųjų tapo „kovotojais“. Pavyzdžiui, trys jauni Latvijos gyventojai (kurie atsivertė į islamo tikėjimą) atliko hidžrą į Vidurio Rytus²², tačiau nežinoma, ar jie tikrai tapo „kovotojais“, naudodami ginklus ir stodami į mūšį.

Bet kuriuo atveju didžioji dalis į IKV teritoriją sugebėjusių patekti vyrų tapo šios valstybės kovotojais. Tačiau remiantis T. Hegghammerio²³ atlikta musulmonų užsienio kovotojų analize, reikėtų susilaikyti nuo atvažiavusiųjų iš užsienio šalių vadinimo „teroristais“, nors vadinti juos sukilėliais taip pat būtų nepagrįsta. Kita vertus, fenomenologiniu požiūriu: argi nebūtų tikslinga juos laikyti IKV ginkluotųjų pajėgų dalimi²⁴, įtrauktų į mūšį prieš kitų šalių (Irako, Sirijos ir Kurdistano) ginkluotąsias pajėgas ir neregulias ginkluotąsias formuotes? Argi nebūtų pagrįsta visą IKV ginkluotą kovą laikyti „nepriklausomybės kovų“ išraiška?

²² The Baltic Times (2016) Several Latvians join IS to fight in Syria, 2016-03-07, http://www.baltictimes.com/several_latvians_join_is_to_fight_in_syria/, 2017-01-23.

²³ Hegghammer Th. (2010) “The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad”, *International Security*, Vol. 35, No. 3, p. 53-94.

²⁴ Cronin A.K. (2015) “ISIS Is Not a Terrorist Group”, *Foreign Affairs*, March/April 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group>, 2017-01-23.

Ypač jeigu pripažįstame, kad šiose teritorijose gyvenantys arabai sunkiai susitapatina su Irako ir Sirijos postkolonijinėmis nacionalinėmis valstybėmis ir sunitų, gyvenančių pohuseininiam Irake, separatistinės nuotaikos buvo pastebimos ne tik retoriniu lygmeniu, bet ir veiksmuose praktiškai nuo pat amerikiečių Irako okupavimo pradžios²⁵. Galiausiai – ar jie nekovoja už suverenią valstybę, kad ir kaip jų pavadintą? Tiesa, šiomis dienomis ji yra apsiausta islamo drabužiu, tačiau jeigu IKV nebeegzistuos, tai savaime nereikš, kad gyventojai norės vėl prisijungti prie Irako ir Sirijos atitinkamai.

Šiame Irako ir Sirijos teritorijose vykstančių socialinių ir politinių įvykių, kurių pagrindiniai veikėjai yra autochtoniniai (vietiniai) sunitai, platesniame ir žymiai sudėtingesniame kontekste, atvykstantys *muhadžirūn* matytini kaip prisidėję prie pastangų vietinių gyventojų, kurie ne tik sukūrė IKV pirmtakus, bet ir įsteigė ją pačią. Šiuo atžvilgiu *muhadžirūn* yra vietinių gyventojų malonėje – bus ar nebus jie pripažinti kaip „natūralizuoti piliečiai“, kuriais tampama įstojus į kuriamos valstybės ginkluotąsias pajėgas. Deja, šiuo klausimu nėra atliktų tyrimų, paaiškinančių, kaip „užsienio kovotojai“ yra suvokiami ir priimami vietinių gyventojų IKV teritorijose.

Antra imigrantų kategorija apima jaunas vienišas moteris²⁶. Apskaičiuota, kad jos sudaro vieną dešimtąją visų *muhadžirūn*²⁷. IKV neleidžia moterims dalyvauti kovinėse operacijose, tad vertinti jas kaip „užsienio kovotojas“ būtų klaidinga. Kita vertus, galimas dalykas, kad IKV įtraukia šias moteris į džihadą per nekovines operacijas, pavyzdžiui, leisdama joms tarnauti IKV pasienyje arba dirbti moralės policijos sergėtojomis.

Galiausiai galima išskirti šeimų su vaikais kategoriją, apie kurią tikriausiai yra mažiausiai kalbama, galbūt ne tik dėl to, kad ją sudaro neabejotinai mažesnė *muhadžirūn* dalis, bet ir dėl tokių atvejų jautraus pobūdžio. *Dabiq* puslapiuose IKV dažniausiai vaizduojama kaip ideali vieta šeimoms įsikurti ir toks *muhadžirūn* tipas yra puoselėjamas. Nors vargu ar yra tam tikrų apskaičiavimų – jau nekalbant apie patikimus statistinius duomenis apie atvykusias į IKV šeimas – tačiau yra daug kalbama apie išvažiuojančius į IKV šeimas iš

²⁵ International Crisis Group (2013) *Make or Break: Iraq's Sunnis and the State*, Report 144, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/make-or-break-iraq-s-sunnis-and-state>, 2017-01-24.

²⁶ Rafiq H., Malik N. (2015) *Caliphettes: Women and the Appeal of Islamic State*, Quilliam Foundation, <https://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/caliphettes-women-and-the-appeal-of-is.pdf>, 2016-11-18.

²⁷ Sherwood H., Laville S., Willsher K., Knight B., French M., Gambino L. (2014) "Schoolgirl jihadis: The female Islamists leaving home to join Isis fighters", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/29/schoolgirl-jihadis-female-islamists-leaving-home-join-isis-iraq-syria>, 2017-01-23.

Jungtinės Karalystės ir keleto kitų šalių²⁸. Žinoma, kad bent jau viena šeima (kurioje į islamą atsivertę abu tėvai) buvo atlikusi hidžrą tiek iš Estijos²⁹, tiek iš Latvijos³⁰.

Nors tarp *muhadžirūn* gali būti ganėtinai daug pragmatikų ir nuotykių ieškotojų – nuvykusių į IKV ne religiniais ar ideologiniais sumetimais, bet dėl kitų priežasčių – ir jų judėjimą galima traktuoti kaip hidžrą tam tikra to žodžio prasme, didžioji dauguma moterų tikriausiai leidosi į pavojingą kelionę dėl religinių įsitikinimų, tikėdamosis rasti jei ne rojų žemėje, tai bent pačią autentiškiausią islamišką terpę. Turbūt didelė dalis šeimų taip pat turėjo šių lūkesčių, sustiprintų tiek nepaliaujamos IKV propagandos, realizuojamos prašmatniuose internetiniuose žurnaluose, pavyzdžiui, *Dabiq* (anglų kalba), *Vostok* (rusų kalba), *Dar al-Islam* (prancūzų kalba), tiek sėkmingai atlikusių hidžrą ir apsigyvenusių (tai pavyko padaryti per socialinius tinklus ir panašiai) IKV teritorijoje moterų. Kokie buvo jų tikri patyrimai (pvz., nesėkmingas integravimasis, kalbos barjeras ir kultūriniai skirtumai, vietinių gyventojų rodoma panieka, galimas rasizmas ir t. t.) yra visiškai kitas klausimas. Tačiau bet kuriuo atveju kalbant apie dabartinius migracijos procesus Vidurio Rytuose ir aplink juos, galima pastebėti ne tik išievių, bet ir ateivių (nors jų skaičius išties daug mažesnis) srautus ir iš to kylančias pasekmes ir priimančiajai šaliai (šiuo atveju tai yra IKV vietiniai gyventojai), ir patiems imigrantams (*muhadžirūn*).

Yra keletas natūralizacijos būdų. Vienas iš jų – atlikti karo tarnybą šalyje. JAV įgyvendina būtent tokį natūralizacijos metodą – į JAV kariuomenę įstojęs užsienio valstybės pilietis gali tikėtis greitesnio pilietybės suteikimo. Kitas būdas apima glaudžius šeimos ryšius, pavyzdžiui, imigrantui sutuoktiniui pilietybė gali būti suteikiama lengviau.

Pagrindinis natūralizacijos kriterijus IKV – duoti priesaiką kalifui, kitais žodžiais tariant, bet kuris asmuo, parodęs ištikimybę IKV ideologijai (arba jos griežtai laikęsis), gali tapti šios valstybės piliečiu. Tarnaujantys IKV ginkluotosiose pajėgose natūraliai tampa jos piliečiais, nes būtent jų stojimas į šias pajėgas laikomas lojalumu valstybingumo formavimuisi. Taigi „užsienio ko-

²⁸ Sherwood H., Laville S., Willsher K., Knight B., French M., Gambino L. (2014) “Schoolgirl jihadist: The female Islamists leaving home to join Isis fighters”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/29/schoolgirl-jihadist-female-islamists-leaving-home-join-isis-iraq-syria>, 2017-01-23; Dutch News (2014) “Two more Dutch families head for Syria, taking their children”, 6 September 2014, http://www.dutchnews.nl/news/archives/2014/09/two_more_dutch_families_head_for_syria, 2017-01-24.

²⁹ Roonemaa H. (2015) “Estonian man converted to Islam and went to fight with ISIS in Syria”, *Delfi.ee*, 22 January 2015, <http://www.delfi.ee/news/en/news/estonian-man-converted-to-islam-and-went-to-fight-with-isis-in-syria?id=70620007>, 2017-01-23.

³⁰ Security Police of Latvia (2016) *Annual Report 2015*, p. 21, www.dp.gov.lv/en/?rt=documents&ac=download&id=15, 2017-01-23.

votojų“ apibrėžimas yra nebeaktualus ir netinkamas kalbant apie IKV – IKV nėra užsienio kovotojų, bet tik šalies ginkluotosiose pajėgose tarnaujantys natūralizuoti *muhadžirūn*. Tai iš esmės neturi ryšio su „užsienio kovotojais“, kariaujančiais daugybės nereguliarių ginkluotų grupuočių arba Irako ir Sirijos režimų pusėje, nes jie nesusitapatina su jokia valstybe arba teritoriniu vienetu kovinės operacijos zonoje, bet labiau identifikuoja save su konkrečia ginkluota grupuote.

Nepaisant to, kad dauguma natūralizuotų IKV piliečių išlaiko savo pradinę pilietybę (nors kai kurie iš jų viešai sunaikino savo pasus), tai nėra svarbu IKV – ji nepripažįsta kitų valstybių teisėtais subjektais ir, kaip buvo anksčiau minėta, priima tik „islamo pilietybę“. Antra vertus, kai kurių šalių gyventojų pasai (ir juose nurodyta pilietybė) virsta vertingais arba naudojami kaip priemonė, leidžianti IKV piliečiams judėti laisvai po visą pasaulį ir dalyvauti kovinėse operacijose.

Siekiant užkirsti kelią natūralizuotiems IKV piliečiams grįžti į savo kilmės šalis, kai kurios valstybės pradėjo svarstyti galimybę atimti iš IKV piliečių jų pradinę pilietybę – tai nuspręstų *muhadžirūn* kaip IKV ir tik IKV piliečių likimą. IKV žlugus, tokie žmonės, kuriuos jų valstybės oficialiai laiko teroristais, galėtų atsidurti keblioje savo teisinio statuso neapibrėžtumo padėtyje. Tai būtų dar vienas reikšmingas pilietybės sampratos vystymosi (ir ypač piliečių apsaugos supratimo) aspektas.

Galimybė tapti IKV piliečiu – net jam iš esmės neižengus į jos teritoriją – daro ją unikalią ir postmodernią. Žmogui užtenka tik duoti priesaiką jos alifui. Tokiu būdu IKV turi „provincijas“, gerokai nutolusias nuo jos pagrindinės teritorijos rytų Sirijoje ir vakarų Irake. Šios provincijos apima žemės plotus, tariamai kontroliuojamus kalifo arba jo vardu Šiaurės ir Vakarų Afrikoje, Centrinėje ir Pietinėje Azijoje – manoma, kad šių regionų gyventojai yra IKV piliečiai, tačiau nežinoma, kiek iš jų laiko save IKV piliečiais arba apskritai kiek supranta apie tai. Analogiškai, galimas dalykas, kad Europoje gyvenantys musulmonai, kurie galbūt net nebuvo išvažiuavę iš savo gimtojo krašto, bet (ne būtinai viešai) buvo prisiekę ištikimybę kalifui Abū Bakrui, tapo IKV „natūralizuotais nereziduojančiais piliečiais“. Jų skaičius gali būti didesnis negu bent jau bandžiusių atlikti hidžrą. Kitaip tariant, „dvasinių *muhadžirūn*“ skaičius galimai gerokai pralenkia „fizinį *muhadžirūn*“. Europos šalys tam neteikia didelės reikšmės – svarbu pabrėžti, šis naujas piliečių ir jų priklausymo nacijai ir valstybei suvokimas pastebimas Europoje ir kelia daugybę iššūkių.

3. Iššūkiai Europai

Apskaičiuota, kad vien Rusija „eksportavo“ apie tris tūkstančius *muhadžirūn*. Kartu su europiečiais šis skaičius siekia daugiau nei dešimt tūkstančių žmonių, atlikusių hidžrą į Vidurio Rytus nuo 2012 m. – pirmiausia, be abejonės, į IKV kontroliuojamas teritorijas. Žinoma, dalis jų mirė (buvo nužudyti) ir patvirtinimai buvo išsiųsti į jų tėvynes. Kasdien augant tikimybei, kad IKV jos priešininkų pajėgų bus greitu laiku sužlugdyta, šių IKV natūralizuotų piliečių padėtis tampa labai nesaugi. Nors dauguma jų – būtent tarnaujančių IKV ginkluotosiose pajėgose – bus nužudyti mūšio lauke arba pergale pasiekusios kovojančios pusės kalėjime, didžioji dalis likusių gyvų bus „deportuoti“ į savo kilmės šalis (įskaitant Europos šalis). Ir štai čia galima susidurti su didžiuliais iššūkiais.

Iki 2015 m. didžioji dalis Europos šalių vienu ar kitu būdu laikė hidžrą į IKV, ir konkrečiai IKV pilietybės priėmimą, nusikaltimu, o kai kurios šalys, pasisakiusios už patraukimą baudžiamojon atsakomybėn, taip pat svarsto galimybę atimti iš *muhadžirūn* pilietybę. Tiesa, šis būdas – už hidžrą į IKV patraukimas baudžiamojon atsakomybėn – tik likviduoja minėtų veiksmų padarinius, bet nesprenžia klausimo, kodėl europiečiai norėtų, pirma, atsisakyti europinės pilietybės kartu su europine tapatybe, antra, pasirinkti naujai atrastą musulmonišką tapatybę ir pilietybę. Taigi nors tam tikrais atvejais hidžros patraukimas baudžiamojon atsakomybėn gali būti laikomas atgrasimo priemone, tačiau daugeliu atvejų tai tik įgalina hidžrą atlikti slaptai. Kitaip tariant, tokie veiksmai nepašalina pagrindinių priežasčių. Todėl žlugus IKV vis tiek būtų ieškoma galimybės pasirinkti „musulmonišką pilietybę“ (įsivaizduojamą pilietybę), kurią suteikė IKV. Taigi, hidžros iššūkiai tikrai išliks ir IKV nustojus egzistuoti.

Sulaikytiems atvykusiems iš IKV *muhadžirūn* – pvz., vienam iš Latvijos, dviem musulmonams iš Estijos, keturiems čekėnams Lenkijoje, tūkstančiui kitų visoje Europoje – buvo pateikti kaltinimai dėl įstojimo į teroristines organizacijas arba joms teikiamos paramos. „Deportuotiems“ *muhadžirūn* grįžus, patrauktų baudžiamojon atsakomybėn skaičius smarkiai išaugtų, o kai kuriose šalyse iki dešimties kartų. Tarnavusių IKV ginkluotosiose pajėgose atveju baudžiamasis persekiojimas gali būti vykdomas viešai ir greitai, o moterų ir vaikų – nebus toks sklandus; tai tapo akivaizdu, kai žmonės, norėdami išvykti į IKV teritorijas, buvo sulaikyti.

Nepaisant to, kad *muhadžirūn* susidurs su teisinėmis pasekmėmis hidžros kriminalizacijos atveju, jų socialinė diskriminacija, jau pastebima šalyse, kuriose sugrižę arba deportuoti *muhadžirūn* buvo patraukti į teismą, bus

Europai didesnis iššūkis. Vietinėje spaudoje yra daug šališkų ataskaitų apie šiuos žmones ir bendrai su islamu ir musulmonais susijusius įvykius, kuriuose įtariamieji išreiškia simpatiją IKV ir jos ideologijai ir dėl to yra laikomi tiesioginiu pavojumi arba „ateiviais“, nepriklausančiais Europos kultūrinei terpei ir joje negyvenančiais. Todėl yra didelė rizika, kad buvę *muhadžirūn*, paleisti iš kalėjimo, susidurtų su marginalizacija ir diskriminacija, o tai neišvengiamai pastūmėtų juos nuo visuomenės vėl į radikalių grupuočių rankas.

Laikant *muhadžirūn* ir kitus Europoje gyvenančius musulmonus iš esmės skirtingais nuo nemusulmonų, skatinama segregacija, rasizmas, šovinizmas ir ksenofobija. Tačiau didesnę dalį *muhadžirūn* ir musulmonų diskriminacijos suponuoja paplitusi „muslimofobija“³¹ (šiuolaikinio orientalizmo³² forma), kuri prasismelkė į visą Europos visuomenę ir vis didėja pastaruosius kelis dešimtmečius. „Muslimofobiškas“ požiūris ir veiksmai ateina iš įvairių šaltinių - valstybės ir visuomenės segmentų, pavyzdžiui, vyriausybės, politinių partijų, nemusulmonų tikėjimo bendruomenių, neformalių pilietinės visuomenės grupių, žiniasklaidos, švietimo sistemos (vadovėlių) ir netgi menų.

„Muslimofobija“ savo apraiškomis yra viena iš Europos musulmonų radikalizacijos tiesioginių priežasčių, pasitelkiant daugybę Europoje gyvenančių musulmonų (imigrantų ir į islamą atsivertusių žmonių) liudijimų, bylojančių apie kitos religijos atstovų neigiamą požiūrį į islamą ir musulmonus, lemiantį žmogaus apsisprendimą tapti (pamaldžiu) musulmonu ir skatinantį radikalizaciją.

Nors muslimofobija gali būti laikoma musulmonų sprendimo veikti radikaliai veiksniu, pati viena ji nesąlygoja šios transformacijos. Greičiau ji stumteli į apologetyvų izoliacionizmą. Pagrindinės musulmonų radikalizacijos priežastys glūdi giliau negu europiečių neigiamas požiūris į musulmonus. Europos musulmonų radikalizaciją būtina analizuoti pasitelkus platesnį (pasauliniu mastu) spektrą įvykių, atskleidžiančių religijos vietą žmogaus ir socialiniame (politiniame) gyvenime. Europos musulmonai, kaip ir jų tikėjimo broliai ir seserys, yra vis labiau įtraukiami į sukurį, sukurtą islamo reivaivalizmo, ir ypač salafi-džihadi atmainos, pasireiškusios kaip IKV konvulsijos.

Anot mokslininkų³³, islamo reivaivalizmas laikomas reakcija tiek į musulmonų visuomenių ir valstybės santvarkos modernizavimą, vykstantį nuo XIX amžiaus, tiek į pasenusius procesus, kuriuos patys reivaivalizmo atstovai laiko dvasinėmis ir socialinėmis deviacijomis – nukrypimu nuo „tikrojo, tyrojo“ islamo. Puoselėjantys tikėjimo atgaivinimą musulmonai siekia įdiegti

³¹ Erdenir B. (2010) „Islamophobia qua racial discrimination: Muslimophobia“, *Muslims in 21st Century Europe: Structural and Cultural Perspectives*, ed.: Anna Triandafyllidou, Routledge.

³² Said E. (1978) *Orientalism*, Penguin books.

³³ Demant P.R. (2006) *Islam vs. Islamism: The Dilemma of the Muslim World*, Praeger.

(arba atkurti) holistinę islamišką sistemą, valdančią įsivaizduojamos islamiškos santvarkos piliečių visuomeninį ir asmeninį gyvenimą. Nepaisant to, kad dauguma revaivalizmo atstovų yra taikūs ir tiki neprievartine reislamizacija, mažuma – nekantrūs žmonės, manantys, kad agresyvesnės priemonės, įskaitant valstybės struktūros uzurpavimą panaudojus ginklą, bus tinkamesnės.

Iki XXI amžiaus islamo revaivalizmas tapo visuotiniu reiškiniu, sustiprintu, be kita ko, greitai besikeičiančių informacinių technologijų, platinančių akimirksniu informaciją ir idėjas daugybei „sąmoningų“ žmonių, tarp jų – Europos gyventojams. Europos musulmonams per IKV internetinę žiniasklaidą paskelbtas pranešimas buvo labai patrauklus. Perskaitę IKV propagandos tekstus, didžioji dalis Europoje gyvenančių musulmonų jautėsi arba pradėjo jaustis esą ne savo vietoje Europoje, kadangi jų dvasiniai poreikiai tikriausiai nebuvo patenkinti arba, dar blogiau, Europos visuomenių ir valstybių socialinė ir politinė sandara ignoravo juos. Veiksmingas religijos išstūmimas iš Europos visuomenės ir privačių sektorių sukėlė jos gyventojų prieššūkimą, įskaitant ir dalį musulmonų, kurie priėmė tai asmeniškai suvokdami, kad iš anksto parengta antiislamiška valstybės santvarka lieka už viso proceso ribų. Kai kurie iš jų nusprendė šiam vyksmui pasipriešinti.

Taigi kai kurių (Europos) musulmonų radikalizacija vertintina per vidinės kovos prizmę pavienių musulmonų, kuriems nepavyko susidoroti (dėl to ir priešinamasi) su pagrindine tendencija, dėl kurios Europos visuomenės (ir jų valstybės) tapo potencialiai postreliginės ir, šių musulmonų nuomone, „naujų barbarų“ visuomene, nebeturinčia transcendentinio tikslo. Europa, kaip *Dar al-charb*, nepaliko šiems musulmonams kito pasirinkimo, kaip tapti *muhadžir*, jei ne fiziškai, tai bent dvasiškai. Ir kol viltis atlikti hidžrą į įsivaizduojamą *Dar al-islam* gyva, tol, IKV atveju, egzistuos tikimybė, kad kai kurie Europos musulmonai (sieks tapti arba) taps „natūralizuotais piliečiais“ savo įsivaizduojamoje „tikrojo“ *Dar al-islam* realybėje.

Išvados

IKV valstybingumo projektas tikriausiai yra pasmerktas, tačiau ne dėl jos piliečių uolumo stokos. Visų pirma, taip yra dėl to, kad pagrindinės pasaulio jėgos vengia tokio politinio subjekto, kuris kelia klausimą dėl Vestfalijos sistemos, padėjusios įsteigti šiuolaikines nacionalines valstybes, egzistavimo. Tačiau tiek jos kaip eksteritorinės valstybės savitos prigimties, tiek jos „dvasinės pilietybės“ atžvilgiu, išstumiant IKV iš Sirijos ir Irako teritorijų nereikštų savaime jos sunaikinimo, kol yra „provincijos“ – kalifatas neturi išskirtinio

sąlyčio su teritorija (nors, tiesa, Vidurio Rytai turi tam tikrą vietą suvokiant valstybingumą) ir galėtų būti „perkeltas“ į bet kurią teritoriją, veiksiančią kaip *Dar al-islam*. Be to, kol yra per visą pasaulį paplitusių IKV piliečių, suvokiamų kaip naujo tipo diaspora, tikėtina, kad bus dedamos pastangos (iš naujo) įgyti IKV nepriklausomybę, nes kartą iš butelio išleistą kalifato džiną būtų sunku vėl į jį patalpinti: tai tęsiasi šimtmetį po to, kai Turkijos vyriausybė panaikino kalifato instituciją XX amžiaus pradžioje.

Vis dėlto netgi jei kalifatas nebus iš naujo atkurtas bet kokio kito iškart atpažįstamo pseudoportreto pavidalu, IKV valstybingumo ir atitinkamai nacionališkumo projektas pakeitė tradicinį valstybės formavimosi, valstybės ir nacijos kūrimosi, migracijos reikšmės, natūralizacijos ir pilietybės suvokimą pasauliniu mastu, ypač Europoje. Politologams rimtai įvertinus IKV kaip valstybingumo projektą, būtina persvarstyti tarptautinius santykius ir geopolitinius procesus pasaulyje.

Kai kurių Europos musulmonų ir pasirinkusių hidžros kelią (nors ir dvasinį) žmonių kintantis piliečio ir jų priklausymo nacijai (tradicinio socialinio kontrakto) suvokimas – IKV žlugimo ir neišvengiamo (priverstinio) grįžimo į savo gimtąsias vietas atveju – iškels naujų iššūkių, su kuriais jau buvo susidūrusios Europos valstybės. Hidžros kriminalizacija yra viena iš Europos valstybių visuotinai pripažintų atoveiksmių. Tačiau ši kriminalizacija sprendžia padarinius, o ne priežastis. Kai kurių musulmonų radikalizacijos priežastys, iš dalies skatinamos musulmofobijos, lieka neišspręstos.

Todėl artimiausioje ateityje Europos politinio ir intelektualinio elito neadekvatus požiūris į IKV, kai šis elitas traktuoja ją vien tik kaip teroristinę grupuotę, o išeivius iš Europos laiko paprastais „užsienio kovotojais“, paskatins plačiau ir nuodugniau išanalizuoti tiek IKV reiškinių, tiek nacijos, valstybės ir pilietybės sampratą, nagrinėjant (pasaulinės postnacionalinės valstybės) pilietybę, IKV pateiktą kaip vieną iš vertingų apsvarstyti alternatyvų. Pandoros skrynja ne tik kad buvo atverta, ji netgi sudaužyta, todėl nėra greitų būdų problemoms spręsti, tačiau yra daugybė potencialių iššūkių, su kuriais, regis, galėtume susidurti tik labai tolimoje ateityje arba kuriuos kai kurių Europos šalių vyriausybės tik nuspėja. Tačiau laikyti musulmonus „užsienio kovotojais“ gali būti visiškai klaidinga ir žalinga bet kurios Europos šalies nacionaliniam saugumui, nepriklausomai nuo jų skaičiaus.